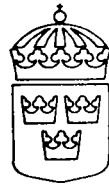

Lagutskottets betänkande

1987/88:28

om vissa upphovsrättsliga frågor

LU
1987/88:28

Sammanfattning

I betänkandet behandlas två motioner om upphovsrättsligt skydd för folkmusik, en motion om upphovsrättslig visningsersättning och en motion om inspelning av TV-program för visning på sjukhem m.m.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna om skydd för folkmusik på grund av bl.a. att sådan musik redan omfattas av upphovsrättslagen. Övriga motioner avstyrks med hänvisning till pågående utredningsarbete.

Motioner

1987/88:L801 av Maja Bäckström och Johnny Ahlqvist (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att den nuvarande lagstiftningen om upphovsrätt bör kompletteras med regler som skyddar traditionell musik.

1987/88:L802 av Ingela Mårtensson m.fl. (fp, c, vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till komplettering av lagen om upphovsrätts-skydd.

1987/88:L803 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari med hänvisning till vad som anförts i motion 1987/88:Kr241 yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att visningsersättningen bör grundas på upphovsrättsli-ga principer.

1987/88:L804 av Kersti Johansson och Rune Backlund (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagändring i syfte att möjliggöra inspelning av TV-program på ålderdomshem/sjukhem för senare visning.

Allmän bakgrund

Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ger ett tidsbegränsat skydd åt den som skapat ett sådant verk. Skyddet innebär att den som skapat verket har rätt att utnyttja detta ekonomiskt och har ett visst ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang det används. Har flera medverkat vid tillkomsten av det skyddade verket har var och en av dem upphovsrätt. Så kan t.ex. vara fallet beträffande ett filmverk, där upphovs-rätten kan tillkomma manusförfattare, regissör, producent, arkitekter, koreografer m.fl.

Begreppen litterärt och konstnärligt verk i lagen är mycket vidsträckta. Till litterära verk räknas bl.a. skönlitteratur och beskrivande framställningar i ord såsom vetenskapliga arbeten och handböcker. Som konstnärliga verk räknas i princip alla former, i vilka verk skapas i syfte att nå en konstnärlig verkan, t.ex. i bild, rörelse eller toner. Till denna grupp hör bl.a. målningar, alster av bildhuggarkonst, sceniska verk som teaterpjäser och koreografiska verk, musikaliska kompositioner både när de framförs och framträder i notskrift samt filmverk, både spelfilmer och under vissa förutsättningar kortfilmer och journalfilmer.

För att en produkt över huvud taget skall anses som ett verk och därmed komma i åtnjutande av skydd enligt lagen måste den ha vad man brukar kalla verkshöjd. Samma sak kan också uttryckas så, att en produkt är ett verk, om den praktiskt sett inte har kunnat framställas av två personer oberoende av varandra. Utanför skyddet faller därför idéer och uppslag som flera kan tänkas komma på, vanliga nyhetsmeddelanden, vardagliga samtal, enklare nyttoförmål och andra prestationer av rutinmässig eller alldaglig karaktär.

Ett auktorverk kan framträda i många olika former. Det kan vara fixerat på ett materiellt underlag, dvs. i ett exemplar. Exemplar av verket är inte blott en bok eller en målning som kan ge en omedelbar upplevelse av verket, utan också en grammofoonskiva, en filmremsa, en trycksats, en matris osv., som endast medelbart kan ge en sådan upplevelse. Verken kan också framträda i obeständig form, t.ex. i uppläsarens ord, i tonerna av ett musikstycke, i bilden på filmduken eller televisionsskärmen. Alla former vari verket framträder faller inom dess skyddssfär, även bearbetningar.

Upphovsrätt uppkommer utan några formaliteter, så snart upphovsmannen har gjort det skapande verket på något sätt tillgängligt för annan. En sådan uppkommen, ursprunglig upphovsrätt kan endast tillkomma, den fysiska person som skapat verket. En juridisk person, t.ex. ett filmföretag, kan inte vara upphovsman. Om upphovsmannen är anställd med uppgift att framställa upphovsrättsligt skyddade verk övergår åtminstone i viss omfattning upphovsrätten till arbetsgivaren. I vad mån rätten övergår beror på olika omständigheter, bl.a. innehållet i anställningsavtalet.

Upphovsmannens rätt att ekonomiskt utnyttja sitt verk innefattar en principiell ensamrätt att framställa exemplar av verket och att göra verket tillgängligt för allmänheten, t.ex. genom att framföra eller visa det offentligt och sprida exemplar av verket. Som framställning av exemplar anses bl.a. inspelning av verket på band eller annan anordning från vilken det kan återges.

Att framföra ett verk offentligt betyder att presentera verket för allmänheten i obeständig form, att läsa upp en dikt, spela ett musikstycke, visa en film, utsända ett verk i ljudradio eller televisionen osv. Ett framförande är offentligt, när det sker på en plats, dit allmänheten äger tillträde. Härmed jämföras det fallet, att framförandet anordnas i förvärvsverksamhet inför en större sluten krets, framför allt på en större arbetsplats (s.k. industrimusik).

Det upphovsrättsliga skyddet gäller i 50 år, som regel räknat från upphovsmannens död.

Upphovsrättslagen innehåller också regler om s.k. närstående rättigheter. Dessa regler ger musiker, skådespelare och andra utövande konstnärer ett

rättsligt skydd då de framför litterära eller konstnärliga verk. Sådana framföranden får inte utan konstnärens samtycke spelas in på film, varmed jämföras videogram, på fonogram (grammofonskivor, kassettband m.m.) eller på annan anordning genom vilken de kan återges. De får inte heller utan rättighetshavarens samtycke sändas ut i bl.a. radio eller TV. Inspelningar av framföranden får mångfaldigas endast med konstnärens medgivande. Vidare gäller att utövande konstnärer har rätt till ersättning då ljudinspelningar används vid radio, TV-sändningar eller utnyttjas offentligt i förvärvssyfte. Också för de utövande konstnärerna gäller en 50-årig skyddstid, räknad från framförandet.

Till de närstående rättigheterna räknas även det skydd som fonogramproducenter samt radio- och TV-företag har enligt upphovsrättslagen. Fonogram får inte utan producentens samtycke eftergöras eller överföras till andra anordningar genom vilka de kan återges. Vidare har fonogramproducenten rätt till ersättning då ljudupptagningen används vid radio- eller TV-sändning eller utnyttjas offentligt i förvärvssyfte. Beträffande radio- och TV-företagen gäller att deras sändningar inte utan medgivande får återutsändas eller spelas in på en anordning genom vilken de kan återges. Gjorda inspelningar får inte överföras till någon annan sådan anordning såvida inte företaget samtycker.

Skyddet för upphovsmän, utövande konstnärer m.fl. är i vissa avseenden inskränkt av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen.

Den som gör intrång i de rättigheter som lagen ger upphovsmän och andra rättighetshavare kan dömas till straff och förpliktas utge skadestånd.

Den upphovsrättsliga lagstiftningen gäller främst svenska verk och prestationer. Genom Sveriges anslutning till olika internationella konventioner har Sverige förpliktat sig att ge skydd också åt verk och prestationer med ursprung i ett stort antal andra länder. Den svenska lagstiftningen bygger liksom motsvarande lagar i andra nordiska länder på innehållet i dessa konventioner. Bland sådana konventioner kan här nämnas särskilt 1886 års Bernkonvention för skydd av litterära och konstnärliga verk, 1952 års världskonvention om upphovsrätt och 1961 års internationella konvention om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag (Romkonventionen). Konventionerna bygger på i huvudsak två principer. Den ena är att varje konventionsstat skall ge samma skydd åt verk och prestationer från andra konventionsstater som staten i fråga ger sina nationella verk och prestationer. Den andra är att en konventionsstat är förpliktad att garantera de andra konventionsstaternas verk och prestationer visst minimiskydd.

Den svenska upphovsrättslagstiftningen är sedan år 1976 föremål för en allmän översyn av upphovsrättsutredningen (Ju 1976:02). Också i övriga nordiska länder pågår liknande utredningsarbeten.

Upphovsrättsutredningen bedriver sitt arbete i etapper och har tidigare avlämnat fem förslag som lett helt eller delvis till lagstiftning.

Gällande ordning

Ett alster av en litterär eller konstnärlig verksamhet kan – trots att det fyller kravet på verkshöjd och alltså är ett verk – falla utanför det upphovsrättsliga skyddet. En orsak härtill kan vara att skyddstiden, 50 år från upphovsmannens död, gått till ända. En annan anledning kan vara att verket inte kan tillskrivas någon viss upphovsman. När det gäller exempelvis folkmusik kan det slutliga verket ha kommit till genom en långvarig utveckling i en viss trakt och under medverkan av en obestämd krets människor.

Som inledningsvis berörts bygger det upphovsrättsliga regelsystemet på att en viss fysisk person är upphovsman. En juridisk person kan aldrig ha en ursprunglig upphovsrätt. Inte heller torde en obestämd krets personer kunna hävda upphovsrätt. Däremot kan upphovsrätt tillkomma flera fysiska personer gemensamt. Så kan vara fallet beträffande samlingsverk där den som åstadkommit verket har upphovsrätt till verket som sådant och där de olika personer som bidragit till delar av verket har upphovsrätt till sina bidrag. För utnyttjande av verket behövs i dessa fall tillstånd från både samlingsverkets upphovsman och bidragsgivarna.

Ett annat fall av gemensam upphovsrätt är då ett verk framställts av flera personer utan att vars och ens bidrag kan räknas som ett självständigt verk. Huvudregeln är då att upphovsmännen tillsammans förfogar över verket. Skyddstiden för ett gemensamt verk räknas från den sist avlidne upphovsmannens död. Från fallen av gemensam upphovsrätt skiljer sig den situationen att flera personer svarar för olika inslag i verket, t.ex. operor och musicals där en person skapat musiken och en annan sångtexterna. Här är rättigheterna till inslagen helt skilda åt och kompositören har upphovsrätten till musiken och textförfattaren till texterna.

Det upphovsrättsliga skyddet gäller inte bara för upphovsmän utan också för dem som bearbetar ett verk så att det får en ny gestalt eller framtoning. En bearbetning kan ske inom en och samma konstart, t.ex. när ett musikaliskt verk görs om för andra instrument än det ursprungliga. Bearbetning kan också ske så att ett verk förs över från en konstart till en annan. För att verket skall få bearbetas krävs upphovsmannens tillstånd och upphovsmannen har rättigheter även till det bearbetade verket. Om bearbetningen är ett resultat av en individuell andlig verksamhet får emellertid bearbetaren vid sidan av upphovsmannen en rätt till det bearbetade verket. Bearbetarens rättigheter gäller oavsett om skyddstiden för det ursprungliga verket gått ut eller om verket av annan anledning inte är upphovsrättsligt skyddat.

Som bearbetning anses inte att någon i fri anslutning till ett verk åstadkommer ett nytt och självständigt verk. Ett typfall är att ett verk tillkommit under tydlig inspiration av en annans verk. Den som skapat detta nya verk har ensamrätt till verket.

I princip måste en person som gör gällande att han har upphovsrättsligt skydd styrka att han skapat verket. Vissa presumptionsregler har emellertid införts i upphovsrättslagen. Sålunda skall den vars namn eller allmänt kända pseudonym eller signatur på vanligt sätt satts ut på exemplar av verket eller

anges när verket görs tillgängligt för allmänheten anses vara upphovsman om annat inte visas. Om någon upphovsman inte angivits får utgivaren av verket eller förläggaren företräda upphovsmannen.

Att folkmusiken ofta kan falla utanför det upphovsrättsliga skyddet innebär inte att de som framför sådan musik skulle sakna rättigheter. Reglerna om närstående rättigheter ger bl.a. musiker och sångare ett skydd mot att deras framföranden olovligen spelas in och mot att inspelningar av framföranden mångfaldigas.

Arbete inom WIPO och UNESCO

Sedan slutet av 1960-talet har frågan om skydd för folkmusik aktualiserats i olika sammanhang, både nationellt i vissa stater i Afrika och Sydamerika och internationellt. Inte minst med hänsyn till frågans vikt för utvecklingsländerna togs spörsmålet upp vid diplomatkonferensen i Stockholm år 1967 för revision av Bernkonventionen. Som ett resultat härav har i Bernkonventionen införts en särskild bestämmelse som ger en konventionsstat möjlighet att i sin nationella lagstiftning föreskriva att en särskild myndighet i landet skall företräda upphovsmännens intressen i andra konventionsstater när det gäller inte utgivna verk med okända upphovsmän. En förutsättning för bestämmelsens tillämpning är att upphovsmannen med sannolikhet är medborgare i någon av konventionsstaterna. En stat som utnyttjar bestämmelsen skall underrätta WIPO:s generaldirektör härom, som i sin tur skall meddela övriga konventionsländer.

Fram till 1985 hade inte någon konventionsstat utnyttjat den möjlighet som Bernkonventionen ger att skydda verk med okända upphovsmän. Frågan togs häfter upp inom UNESCO, där en arbetsgrupp tillsattes år 1980. Gruppen fann att ett rättsligt skydd för folkmusik var önskvärt samt att ett sådant skydd borde införas på nationell nivå genom utnyttjande av ett förslag till modellag. Vidare framhölls av gruppen att en modellag borde utformas så att den kunde tjäna som förebild i både länder som saknar lagstiftning på området och länder som redan har regler för folkmusik. Enligt arbetsgruppen skulle en sådan modellag kunna bereda vägen för regionalt och internationellt skydd för folkmusik. Gruppen rekommenderade att WIPO:s och UNESCO:s sekretariat fick i uppdrag att revidera ett tidigare utarbetat förslag till modellag. Ett sådan revidering skedde sedermera inom sekretariaten och ett förslag till modellag antogs år 1982 av en expertkommitté, som tillsatts av WIPO:s och UNESCO:s generaldirektörer efter rekommendation av organisationerna.

Förslaget till modellag omfattar inte bara folkmusik utan också andra konstarter som folkdans, folksagor m.m. En förutsättning för skydd är att verken ingår i en konstnärlig tradition som utvecklats i en bygd eller av enskilda personer och speglar traditionella konstnärliga uttrycksmedel i bygden. Skyddet gäller oavsett om verket på något sätt materialiserats eller endast lever vidare muntligen. Enligt modellagen får skyddade verk inte utan myndighets tillstånd publiceras eller mångfaldigas, eller framföras offentligt genom radio och TV eller på annat sätt. Även spridning av exemplar av verket omfattas av skyddet. Myndigheten i fråga har rätt att bestämma

avgifter för verkens utnyttjande. Vissa undantag från skyddet finns dock. Bl.a. får verken användas fritt i inte kommersiella sammanhang och alltid i sina traditionella och sedvanliga sammanhang. Vidare föreskrivs att vid utnyttjande av verken skall alltid deras källa anges. Överträdelse är bestämmelserna är straffsanktionerade. Skyddet är inte tidsbegränsat och gäller vid sidan av det skydd som kan tillkomma verket på grund av upphovsrättsliga regler. Enligt modellagen kan skyddet utsträckas till att omfatta verk från andra länder antingen om de länderna ger ett motsvarande skydd eller om det föreligger en internationell förpliktelse att skydda folkmusik och andra verk.

LU 1987/88:28

Svensk folkmusikfond

Stiftelsen Svensk folkmusikfond bildades år 1978 av Folkets husföreningarnas riksförbund, Folkparkernas centralorganisation, Svenska gruppen av International Federation of Producers of Phonograms and Videograms, Nordiska icke-kommersiella fonogramproducenters förening, Rikskonserter, STIM (Svenska tonsättares internationella musikbyrå) och Sveriges Radio. Fonden har till ändamål att främja utbildning och forskning på den traditionella folkmusikens område samt att även i övrigt stödja den traditionella folkmusiken. Medel tillförs fonden genom årliga bidrag, som fondens stiftare betalar för utnyttjandet av folkmusik. Budgetåret 1985/86 uppgick bidragen till ca 160 000 kr.

Motionsmotiveringar

I motion L802 framhålls att ett folkmusik- och dansår planeras år 1990. Motionärerna anser att en genomgång nu bör göras av lagstiftningen och bidragsreglerna på kulturområdet i syfte att åstadkomma en anpassning av dem till de speciella villkor som gäller vid framförande av folkmusik och folkdans. I såväl motion L802 som motion L801 hävdas att folkmusik inte skyddas av upphovsrättslagen. Motionärerna hänvisar till de årliga bidrag som utges till Svensk folkmusikfond. Dessa bidrag utgör enligt motionärerna emellertid endast en bråkdel av vad som skulle kunna utgå om folkmusiken skyddades av upphovsrättslagen. I båda motionerna framhålls att i flera länder genomförts lagstiftning om skydd för folkmusik på grundval av WIPO:s och UNESCO:s modellag och att också Sverige nu bör anta en liknande lagstiftning.

Utnyttjande av inspelade TV-program

Gällande ordning

Upphovsrättslagen ger den som skapat ett TV-program en rätt att utnyttja programmet ekonomiskt under förutsättning att programmet har s. k. verkshöjd. Har flera – i egenskap av exempelvis manusförfattare, regissör och tonsättare – medverkat vid tillkomsten har envar av dem en sådan rätt. Rätten att utnyttja programmet ekonomiskt består i en ensamrätt att göra en

inspelning av programmet på exempelvis videogram, att framställa kopior av inspelningen och göra programmet tillgängligt för allmänheten genom att sända ut det i en TV-sändning eller på annat sätt visa det offentligt. Med offentlig visning jämföras fall då framförandet sker inför en större sluten krets om framförandet sker i förvärvsverksamhet. Sistnämnda regel anses i praktiken innebära att i vart fall visningar som anordnas för fler än 50 personer, exempelvis av en arbetsgivare för sina anställda, faller inom upphovsmännens rätt. I ett hovrättsavgörande har framförande av musik som anordnats av ett landsting för patienter m.fl. inom den slutna vården bedömts vara inte offentligt. I den del framförandet i fråga också kunde avlyssnas i de anställdas utrymmen dit allmänheten inte hade tillträde har framförandet bedömts inte ha skett i förvärvssyfte och därför inte som offentligt. Hovrättsdomen har överklagats till högsta domstolen som ännu ej avgjort målet. Upphovsmannens ensamrätt att göra inspelningar omfattar också rätten att spela in program som sänds ut i TV eller annars visas offentligt. I sistnämnda hänseende finns det emellertid en viktig begränsning av ensamrätten. Privatpersoner har nämligen rätt att för sitt enskilda bruk framställa enstaka kopior av offentliggjorda verk. En enskild person har alltså rätt att spela in ett program som sänds ut i radio eller TV. I uttrycket enskilt bruk ligger att en sådan inspelning bara får ske för användning inom den närmaste familje- eller vänskretsen och inom mindre sammanslutningar av privat eller personlig karaktär.

Även de utövande konstnärerna som uppträder i ett TV-program samt TV-företaget har en viss ensamrätt till programmet. Bl.a. får utsända program inte spelas in utan deras tillstånd. Även här gäller emellertid undantag då inspelningen sker för enskilt bruk. Vidare skyddas TV-företag mot att inspelningar av sändningar visas offentligt utan deras tillstånd.

När det gäller de som medverkar i TV-program som fotografer har de enligt fotografilagen i princip samma rättigheter som upphovsmännen.

Motionsmotivering

I motion L804 (c) framhålls att många som vistas på sjukhem eller ålderdomshem av olika skäl inte har möjlighet att följa TV-programmen på kvällstid. Enligt motionärerna skulle emellertid deras intresse att kunna få del av TV-utbudet kunna tillgodoses genom att programmen spelades in på videogram som kunde visas under dagtid. Motionärerna påpekar att upphovsrättslagen för närvarande lägger hinder i vägen för en sådan service. Med hänvisning till att ålderdomshem och sjukhem får anses som en ersättning för det egna hemmet där inspelning av TV-program är tillåten hävdar motionärerna att upphovsrättslagen bör ändras. Motionärerna påpekar att riksdagen hösten 1987 behandlade frågan med anledning av en motion. Motionen avslogs med hänvisning till att upphovsrättsutredningen skulle avlämna ett betänkande i ämnet vid årsskiftet 1987-1988. Något betänkande har dock ännu inte framlagts, och motionärerna anser att spörsmålet nu bör behandlas med förtur.

Som inledningsvis berörts ses den upphovsrättsliga lagstiftningen för närvarande över av upphovsrättsutredningen. Arbetet bedrivs etappvis och i den nu pågående etappen övervägs bl.a. frågor om det s.k. halvenskilda bruket, dvs. sådan inspelning och annan kopiering av upphovsrättsligt skyddade verk som utförs inom företag, institutioner m.m. för organisationens räkning. Ett betänkande från utredningen om dessa frågor väntas bli avlämnat under första halvåret 1988.

Tidigare riksdagsbehandling

Hösten 1987 behandlade utskottet en motion med samma syfte som den nu aktuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1987/88:9) framhöll utskottet att det var angeläget att det hinder som nuvarande regler innebär mot att patienter på vårdinrättningar kan få del av TV-utbudet under annan tid än ordinarie sändningstid undanröjs. Med hänsyn till att upphovsrättsutredningen skulle behandla frågan i ett betänkande som väntades vid årsskiftet 1987-1988 ansåg utskottet att någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen inte var påkallad.

Ersättning vid offentlig visning av konst

Gällande ordning

Enligt upphovsrättslagen har den som skapat ett konstnärligt verk, t.ex. en tavla eller en skulptur, i princip samma rätt som andra upphovsmän att bestämma huruvida och i vad mån verket skall göras tillgängligt för allmänheten genom bl.a. offentligt framförande eller visning. Beträffande konstnärliga verk finns dock bl.a. den begränsningen av ensamrätten att utgivna eller överlätna exemplar av konstverk fritt får visas offentligt på annat sätt än genom film eller i TV.

När det gäller konstnärliga verk som finns i offentliga institutioners ägo och som visas för allmänheten eller används på annat allmännyttigt sätt anvisar staten varje år medel som ersättning åt konstnärerna. Bestämmelser om visningsersättning finns i förordningen (1982:600) om Sveriges bildkonstnärsförbund. Ersättningen tillförs Sveriges bildkonstnärsfond som inrättades år 1982. Frågor rörande fonden handläggs av en styrelse inom konstnärsnämnden. Ersättning ur fonden kan endast utgå till den som är svensk medborgare eller som har sin vanliga vistelseort här i landet. Fondmedlen får användas dels till ändamål som syftar till att ge yrkesverksamma bild- och formkonstnärer ekonomisk och arbetsmässig trygghet, dels till andra ändamål som berör verksamhet inom bildkonstens område. Med fondmedel betalas också viss del av konstnärsnämndens förvaltnings- och lokalkostnader.

Motiveringen till yrkandet i motion L802 (vpk) finns i motion 1986/87:K424, där motionärerna framhåller att visningsersättningen principiellt sett är likställd med en lön. Enligt motionärerna är det otillfredsställande att ersättningen, såsom för närvarande sker, ensidigt bestäms av staten utan att förhandlingar dessförinnan genomförts med Konstnärernas riksorganisation. Motionärerna anser att av principiella skäl visningsersättningen bör ställas på upphovsrättslig grund.

Tidigare behandling

Ett motionsyrkande med samma syfte som det nu aktuella behandlades av riksdagen hösten 1987. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1987/88:9) avstyrkte utskottet bifall till motionsyrkandet med hänvisning till att frågan om visningsersättning skulle komma att tas upp av upphovsrättsutredningen.

Utskottet

I betänkandet behandlas fyra motioner om upphovsrättsliga frågor.

I motionerna L801 (s) och L802 (fp, c, vpk) begärs att upphovsrättslagen kompletteras med regler som skyddar *traditionell folkmusik*.

Enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk har den som skapat ett musikaliskt verk en rätt att utnyttja verket ekonomiskt och ett visst ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang verket utnyttjas. Har flera medverkat vid tillkomsten av verket har var och en av dem upphovsrätt. Upphovsrättslagen ger även skydd åt den som bearbetat ett ursprungligt verk. Om bearbetningen är resultatet av en individuell andlig verksamhet får bearbetaren sålunda vid sidan av upphovsmannen en rätt till verket. Som bearbetning anses inte att någon i fri anslutning till ett verk åstadkommer ett nytt och självständigt verk. Den som skapat det nya verket har en egen, fristående rätt till detta verk.

Upphovsmännens rätt att utnyttja verket ekonomiskt innefattar bl.a. ett skydd mot att någon utan upphovsmannens tillstånd framställer exemplar av verket t.ex. genom att spela in det på band eller grammofonskivor eller framför verket offentligt exempelvis i radio eller TV eller sprider exemplar av verket bland allmänheten.

Upphovsrättslagen ger vidare vissa ekonomiska rättigheter åt bl.a. musiker och andra utövande konstnärer när de framför ett verk. Sådana framföranden får inte utan deras tillstånd spelas in på bl.a. band och grammofonskivor. Inspelningar av framföranden får mångfaldigas endast efter konstnärernas tillstånd och när inspelningarna sänds ut i radio och TV har de utövande konstnärerna rätt till ersättning.

Skyddstiden enligt upphovsrättslagen är 50 år räknat från upphovsmannens död eller när det gäller utövande konstnärer från det framförandet skedde eller inspelningen gjordes.

I motionerna hävdas att folkmusik och folkdans inte skyddas av upphovsrättslagen. Enligt motionärerna skulle villkoren för dessa kulturformer

förbättras om upphovsrättsligt skydd gällde för folkmusiken. Motionärerna hävdar att flera länder har genomfört lagstiftning om skydd för folkmusik på grundval av en modellag som utarbetats inom WIPO och UNESCO och att Sverige nu bör anta en liknande lagstiftning.

Som motionärerna påpekar har inom WIPO och UNESCO utarbetats ett förslag till modellag för skydd av traditionella konstarter som bl.a. folkmusik och folkdans. Enligt modellagen får skyddade verk – med vissa undantag – inte utan myndighets tillstånd publiceras, mångfaldigas eller framföras offentligt. Även spridning av exemplar av verket omfattas av skyddet. Myndigheten i fråga har rätt att i samband med tillståndsgivningen bestämma avgifter för utnyttjandet. Skyddet är inte tidsbegränsat.

Utskottet konstaterar att modellagen i väsentliga avseenden skiljer sig från det upphovsrättsliga regelsystemet. Sålunda bygger inte lagen på att det finns någon upphovsman till verket i fråga, något som är en grundläggande förutsättning för uppkomsten av upphovsrättsligt skydd enligt de internationella konventioner som finns på upphovsrättens område och som ligger till grund för lagstiftningen i Sverige och det helt övervägande antalet andra länder i världen. Vidare gäller skyddet till skillnad från upphovsrättslagstiftningen utan tidsbegränsning. Även om utskottet har förståelse för motionärernas önskan att värna om folkmusiken vill utskottet från principiella utgångspunkter ifrågasätta huruvida man för en särskild konstart lämpligen bör införa en lagstiftning som på detta sätt avviker från vad som gäller för annan konstnärlig verksamhet. I sammanhanget bör anmärkas att, såvitt utskottet har kunnat utröna, inte något i-land ännu lagt modellagen till grund för lagstiftning. Utskottet vill vidare framhålla att den av motionärerna begärda lagregleringen i den praktiska tillämpningen kan medföra svårbe-
mästrade gränsdragningsproblem. En annan omständighet som måste vägas in är att ett system med tillståndsgivning för användningen av folkmusik förutsätter att en administration byggs upp för ändamålet, vilken måste finansieras genom avgifter från användarna av musiken. Sådana avgifter i förening med uttagandet av ersättning för själva utnyttjandet av folkmusik medför kostnader för användarna som inte uppvägs av fördelarna för folkmusiklivet i stort.

Till det anförda vill utskottet lägga att den praktiska betydelsen av en särskild lagstiftning till skydd för folkmusiken inte bör överdrivas. Sålunda torde i vart fall den musik som numera skapas här i landet som regel ha en eller flera kända upphovsmän och därmed vara omfattad av upphovsrättslagen. I den mån verk som faller utanför lagens tillämpningsområde blivit bearbetade eller utnyttjats för nyskapelser ger upphovsrättslagen som ovan redovisats skydd åt dessa prestationer under en tid som sträcker sig 50 år efter bearbetarens eller nyskaparens död. Helt utanför det rent upphovsrättsliga skyddet faller därför endast äldre, inte bearbetade verk. Vid inspelningar och framföranden av sådana traditionella verk skyddas emellertid de utövande konstnärerna.

På grund av det anförda kan utskottet inte ställa sig bakom motionärernas förslag. Behovet av ökade ekonomiska resurser till folkmusiken och folkdansen torde få tillgodoses på annat sätt än genom en lagstiftning efter mönster av modellagen. Utskottet förutsätter att regeringen följer utveck-

lingen på området och avstyrker därmed bifall till motionerna L801 och L802.

LU 1987/88:28

I motion L804 (c) tas upp frågan om rätt att göra *inspelningar av TV-program* för visning på vårdinrättningar. Enligt upphovsrättslagen har de som skapat ett TV-program en rätt att utnyttja programmet ekonomiskt under förutsättning att det har s.k. verkshöjd. Denna rätt innefattar bl.a. en ensamrätt att göra inspelningar av programmet på exempelvis videogram och att framställa kopior av inspelningen. Ensamrätten är emellertid begränsad genom olika undantagsbestämmelser. Enligt en sådan undantagsregel får för enskilt bruk framställas enstaka exemplar av offentliggjorda verk. Med stöd av regeln kan exempelvis en enskild person spela in program som sänds ut i TV. I uttrycket enskilt bruk ligger att en sådan inspelning bara får ske för användning inom den närmaste familje- eller vänskretsen och inom mindre sammanslutningar av privat eller personlig karaktär.

Även de utövande konstnärerna som uppträder i ett TV-program samt TV-företaget har en viss ensamrätt till programmet. Bl.a. får utsända program inte spelas in utan deras tillstånd. Även här gäller emellertid undantag då inspelningen sker för enskilt bruk.

När det gäller dem som medverkar i TV-program som fotografier har de enligt lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild i princip samma rättigheter som upphovsmännen.

I motion L804 (c) framhålls att många som vistas på sjukhem eller ålderdomshem av olika skäl inte har möjlighet att följa TV-programmen under kvällstid. Enligt motionärerna skulle emellertid deras intresse att kunna få del av TV-utbudet kunna tillgodoses genom att programmen spelades in på videogram som kunde visas under dagtid. Motionärerna framhåller att upphovsrättslagen för närvarande lägger hinder i vägen för en sådan service, ett hinder som bör undanröjas genom en lagändring. Motionärerna påpekar att en motion i frågan behandlades i riksdagen under hösten 1987 och då avslogs med hänvisning till att upphovsrättsutredningen skulle avlämna ett betänkande i ämnet vid årsskiftet 1987-1988. Något betänkande har dock ännu inte framlagts, och motionärerna begär nu att spørgsmålet behandlas med förtur.

Utskottet vill erinra om att upphovsrättslagen inte i princip hindrar att vårdinrättningar spelar in TV-program för senare visning. Vad som krävs är blott att rättighetshavarna – eventuellt genom sina organisationer – lämnar tillstånd till åtgärden. I praktiken kan det dock ofta vara svårt för vårdinrättningarna att inhämta samtliga de tillstånd som behövs för att programmen skall få spelas in. Som utskottet framhöll hösten 1987 (LU 1987/88:9) vid behandlingen av det spörsmål som tagits upp i motionen är det angeläget att det praktiska hinder som för närvarande finns för vårdinrättningar att ge patienterna del av TV-utbudet under annan tid än ordinarie sändningstid undanröjs. Av olika skäl har det betänkande från upphovsrättsutredningen vari bl.a. den aktuella frågan liksom andra spörsmål om s.k. halvenskilt bruk kommer att behandlas blivit försenat och väntas nu bli avlämnat inom de närmaste månaderna. Utskottet utgår från att en proposition på grundval av betänkandet och de synpunkter som framkommer vid remissbehandlingen kommer att framläggas för riksdagen så snart sig

göra låter. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motion L804 är därför inte påkallad.

LU 1987/88:28

I motion L803 (vpk) framförs önskemål om att *ersättning för visning av konst* skall utgå enligt upphovsrättsliga principer.

Upphovsrättslagen ger den som skapat ett konstnärligt verk en rätt att ensam bestämma huruvida och i vilken mån verket skall göras tillgängligt för allmänheten genom bl.a. offentligt framförande eller visning. Ensamrätten är dock begränsad genom att utgivna eller överlåtna exemplar av konstverk fritt får visas offentligt på annat sätt än genom film eller i TV.

När det gäller konstnärliga verk som finns i offentliga institutioners ägo och som visas för allmänheten eller används på annat allmännyttigt sätt anvisar staten varje år medel som ersättning åt konstnärerna. Ersättningen tillförs Sveriges bildkonstnärsfond som inrättades år 1982. Ur fonden utgår medel till yrkesverksamma bild- och formkonstnärer.

Som utskottet påpekat då motioner med samma syfte tidigare behandlats (se senast LU 1987/88:9) kommer upphovsrättsutredningen att i samband med frågor om ersättning vid utlåning från offentliga bibliotek av litterära och musikaliska verk också ta upp spørgsmålet om visningsersättning. Utredningens överväganden bör inte föregripas, och utskottet avstyrker därför bifall till motion L803.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *skydd för folkmusik*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:L801 och 1987/88:L802,
2. beträffande *inspelning av TV-program*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L804,
3. beträffande *visningsersättning*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L803.

Stockholm den 7 april 1988

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Hans Rosengren (s) och Ewy Möller (m).